

Materiał dla nauczyciela

Cykl zajęć: Mity Indian Ameryki Łacińskiej

Temat: Dlaczego bogini księżyca podarowała Indianinowi Guarani roślinę *yerba mate*?

Guarani

Grupa indiańskich plemion mówiących podobnymi językami (rodz. *tupi-guaraní*, którzy zamieszkiwali w pd. Brazylii, Paragwaju, pn. Argentynie i wsch. Boliwii. Były to grupy bardzo ruchliwe - w poszukiwaniu nowych terytoriów organizowali wyprawy i migrowali w różnych kierunkach. Początkowo żyli w dorzeczu Parany i Paragwaju potem rozprzestrzenili się w kierunku pn. zach., w 1549 roku docierając do Andów. Na obszarach ich wędrówki język *guaraní* zaczął pełnić funkcję języka handlowego.

Podstawą gospodarki Indian *Guaraní* była kopieniacza uprawa ziemi, uzupełniania zbieractwem, myślistwem i rybołówstwem. Jeszcze w czasach kolonialnych, gdy rozwijało się osadnictwo portugalskie, Indianie ci stali się obiektem prześladowań. Wysyłane przez właścicieli ziemskich oddziały zbrojne napadały na ich wioski. Uprawdani siłą *Guaraní* stawali się niewolnikami na plantacjach trzciny cukrowej i kawy.

Na pocz. XVII w. objęto ich terytoria opieką misyjną. Jezuici stworzyli tam Prowincję Jezuicką Paragwaju (pd. Brazylia, pn. Paragwaj, prow. Misiones w Argentynie). Na obszarze misji Jezuici organizowali osady podobne do dawnych wspólnot wczesnochrześcijańskich. Uczono Indian nowych metod uprawy ziemi, hodowli, rzemiosł. Na terenie misji istniały szkoły, drukarnie, w manufakturach wiele wyrobów wytwarzano na sprzedaż. Pozyskiwane w ten sposób pieniądze pozwalały usprawnić funkcjonowanie wspólnot i dalszy ich rozwój. Jezuici opracowali słownik i gramatykę języka *guaraní*, który stał się w Prowincji językiem oficjalnym; wydawano w nim także książki. Misje szybko rozwijały się. W XVII – XVIII wieku *Republika Jezuicka* zajmowała powierzchnię 200 000 km²; znajdowało się tam 30 osad.

Jezuitom zawdzięcza Ameryka Południowa niezwykłą popularność *yerba mate*. W czasach przedhiszpańskich zwyczaj picia *yerba mate* występował głównie wśród Indian *Guaraní*. Uważano go za środek leczniczy, a szamanom ułatwiał nawiązanie kontaktu z mocami nadprzyrodzonymi. Z czasem herbatę paragwajską zaczęto uważać za łagodny środek stymulujący. Przyjęła się wśród okolicznych Indian, a na początku XVII w. stała się także popularna wśród białych osadników. Pierwsze plantacje tych krzewów założyli jezuici (*Guaraní* korzystali z drzew rosnących w lasach). Z czasem praktycznie stali się monopolistami w zakresie uprawy i dystrybucji tej używki, a otrzymywane z tego tytułu zyski w znaczącym procencie zasilają kasy redukcji.

Rosnące bogactwo misji bardzo drażniło właścicieli ziemskich. Zakończenie działalności Jezuitów spowodowane było jednak głównie ich sytuacją w Europie. W 1767 roku rozwiązano zakon w Hiszpanii a w 1768 w Ameryce. Rozwiązanie zakonu oznaczało koniec ochrony prawnej redukcji, których dobrze zagospodarowane i zaludnione ziemie stały się celem zbrojnych ataków. Stopniowo jednak osady były zajmowane, a mieszkający w nich Indianie coraz bardziej ulegali procesowi asymilacji. Dawni zbieracze i myśliwi uciekali na swoje tereny wracając do dawnego trybu życia, zaś Indianie *Guaraní* szybko ulegli procesowi akulturacji. Współcześnie język *guaraní* jest wprawdzie dość popularny (drugi język Paragwaju), ale kultura potomków Indian *Guaraní* jest kulturą metyską.

Tekst Teresa Walendziak.

Yerba Mate jest popularnym naparem znanym jeszcze z czasów przedhiszpańskich.. Przygotowuje się go z *Ostrokrzewu paragwajskiego*. Ostrokrzew jest wiecznie zielonym

Ameryka Łacińska dla najmłodszych
Autorki: Małgorzata Szczęsna i Agnieszka Dziarmaga-Czajkowska

drzewem dorastającym nawet do 15 metrów wysokości, średnio osiąga wysokość 6-8 metrów. Rośnie dziko na terenach Paragwaju, Brazylii, Chile, Peru, Argentyny. Ma błyszczące, ząbkowane liście i drobne, białe kwiaty, z których rozwijają się czerwone, czarne lub żółte jagody. W celach spożywczych i leczniczych wykorzystywane są wyłącznie liście. Dziko rosnący ostrokrzew ma aromatyczny, silny zapach i smak.

Nazwa mate pochodzi od słowa "mati" co w języku quechua (jeden z indiańskich języków Ameryki Południowej) oznacza tykwę, wykorzystywaną do parzenia zioła. Obecnie najczęściej mate spożywa się w Brazylii, Argentynie, Urugwaju i Paragwaju. Napój ten pije się w ciągu całego dnia, niezależnie od posiłków. Przygotowanie naparu to swoisty rytuał. Mate pije się z wydrążonej tykwy, przez tzw. bombillę czyli metalową słomkę, bardzo często posrebrzaną czy pozłacaną.

Yerba mate zawiera liczne witaminy i składniki mineralne: witaminy A, C, E, B1, B2, ryboflawinę, kwas nikotynowy; magnez, wapń, żelazo, sód, potas, mangan, krzem, fosfor, siarkę, kwas chlorowodorowy, kwas cytrynowy, cholinę i inne. Ponadto w jej skład wchodzi mateina, substancja stymulująca centralny układ nerwowy. Mate eliminuje uczucie głodu, pragnienia, zmęczenia i dostarcza większości witamin i minerałów.

Przygotowywanie Yerba Mate:

Jest wiele sposobów na przyrządzanie naparu. Zawsze należy jednak pamiętać o tym, że yerba mate zalewa się gorącą, nigdy wrzącą wodą. Zalana wrzątkiem ma gorzki smak.

Po 5 min. do naparu można dodać więcej wody, jeśli smak jest zbyt ostry, mocny.

Źródła:

Bibliografia

Halina Heitz „Storczyki”, Wydawnictwo Wiedza i Życie, Warszawa 2003;
Reader`s Digest „Ilustrowany atlas świata, Warszawa 2004

Strony internetowe (w jęz. polskim)

Guarani http://www.misin.pl/zblizenia/6_7-2002.htm

Yerba mate <http://hyperreal.info/drugs/go.to/art/3877>

<http://hyperreal.info/drugs/go.to/art/327>